

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קַבֵּב קַבֵּג

רשב"א שהביא הב"י. (ה) בומיהו, הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל השליח-צבור לסדר תפלתו והגיע לקדוש או לקדשה, (ו) מקצר (ז) ועולה, ואם לא קצר וכול להפסיק בדרך שפסיק בכרכה של קריאת שמע אפלו באמצע: **ב** (ז) אין נכון לומר תחנונים קדם (א) 'יהי לרצון', אלא אחר סיום שמונה-עשרה מיד (ח) יאמר 'יהי לרצון', ואם בא לחזור ולאמרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו: **ג** 'הרגיל לומר ארבעה דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה: 'עשה למען שמך, עשה למען ימיך, עשה למען תורתך, עשה למען קדשך':

קַבֵּג דִּינֵי הַכְּרִיעוֹת בְּסִיּוּם שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת, וְכו' ו' סְעִיפִים :

א (א) כורע ופוסע (ב) שלש פסיעות לאחרי ברכייה אחת, (ג) (ד) ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורע, קדם שניקף ושיאמר 'עשה שלום במרומי', הופך פניו (ה) לצד שמאלו, וכשיאמר 'הוא יעשה (ו) שלום (ז) [ג] עלינו' הופך פניו לצד ימינו, ואחר-כך 'שתתנה לפניו עבד הנפטר מרבו: הגה ונהגו לומר אחר-כך 'יהי רצון [*] שיבנה בית המקדש כו', כי התפלה במקום העבודה, ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ע): **ב** ב'מקום שכלו שלש פסיעות (ו) *יזעמד, (ז) *ולא יתזר (ח) למקומו עד שיגיע שליח-צבור (ה) [ה] (ט) לקדשה, (י) ולפחות עד שתתחיל שליח-צבור להתפלל בקול רם: הגה *והשליח-צבור יזעמד כדי הלוך

א ויקא י"ג ומביא הר"ף והרא"ש סוף פרק ה' דברכות, מרבי שם ב' הר"ף שם והרא"ש

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

[ג] עלינו. עב"ט ו"ל הוצע כל ישראל יאמר בשמשתתה לפני כמ"ש בדר אפרים בשם הלבוש ע"ש: [*] שיבנה בית המקדש. וכתב בר"י בשם מהר"ם ד"לונגאו ש"ל שמתנה, שהפית הג' יתה משה די הקפ"ה כו, ואין נהנין פן, ועין בתרי"ט פ"ה דמעשר שני בשם הירושלמי: [ה] לקדשה. עב"ט. ועין חוט-השני סימן נד דבכות שלשה פסיעות וכה נבוכנצר להחריב בה"מ, ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיבנה בה: (ג) ואחר שפסע. ולא כאותן שאומרים עשה שלום בעוד שפוסעין דאין נכון לעשות פן, מ"א: (ג) עלינו. דלא כהאומרים עלינו ועל כל ישראל, מ"א: (ד) למקומו. וכתב לכוון רגליו כמו בתפלה, דר"ן מ"א: (ה) לקדשה. וכשואמרים

בְּאוֹר הַלְבָּה

* יזעמד. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו בשנה וכו'. דהנה עקר הדיון דעמידה זו כתב המגן-אברהם בשם הר"ן ובנימין זאב, ולא נמצא בבנימין זאב, וכמו שכתב באלהי רבה, וגם בר"ן לא מצאתי. והוא מר"י שם רק מקדשה, מכל מקום נראה לי דיש להורות פן על-כ"פנים ב"עשה שלום": * ולא יתזר למקומו וכו'. עין בט"ז שכתב דאפלו אם אין חוזר תפן למקומו לא יאמר תחנון תפן אחר שצנח רגליו, אלא ימתין כדי ד' אמות. ועין בבאר היטב שפסק בדיון, וכן בפרימ"גדים סימן קלא סע"ה-קטן ד במשבצות-זכב כתב שאינו יודע מאן לה הא, ומדברי מהר"ל לא משמע פן, עין שם: * והשליח-צבור יזעמד וכו'.

בְּאוֹר הַיִּטֵּב

מ"א ט"ז ופר"ח: (ג) ועולה. דהנינו שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחרי, ואם אין שהות לפסע יאמר יהי רצון מיד ויגעה, ד"מ: (א) יהי רצון. זה הפסוק מסגל לכמה ענינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד, ויש בו אותיות מ"ב וסודו גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכוון ויועיל הרבה לקבל תפלתו, עין ספר תפלות, עין ספר תפלות: (ב) ג' פסיעות. עין בתשובת

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

בפשיטות דאפלו ברור הוא וברור שמו מתר אז לומר: (ה) ומיהו וכו'. גם זה מר"י המכתב בשבכר אמר 'יהי רצון', דאי לא הכי לא הנה המכתב מקל, דהוא סבירא לה דבכל גוני אין להפסיק קדם 'יהי רצון', וזתאי 'ומיהו' אסוף דבריו המקצר ועולה קאי, ורוצה לומר, דאף-על-פי שאמר מתחלה דבין 'יהי רצון' לשאר תחנונים שפיר דמי להפסיק, מכל מקום אם יכול לקצר כדי לעקר רגליו עדיף טפי, דאף-על-פי שאמר 'יהי רצון', מכל מקום כל זמן שלא פסע הני

פעומד לפני המלך⁽¹⁾: (ו) מקצר ועולה. דהנינו שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחרי, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם. ואם אין לו שהות לפסע ולא אמר 'יהי רצון' קדם 'אלהי נצר', (ז) טוב שיאמר עתה 'יהי רצון'⁽²⁾ קדם שיצנה עמהם⁽³⁾: **ב** (ז) אין נכון. עין בבית-יוסף ודרכי-משה שכתבו דמדינא אין אסור, דלא חמור קדם 'יהי רצון' מברכת 'שומע תפלה' דקמוץ לן לעיל בסימן קיט דכיכול לשאל בה על צרכיו, רק דבתחלה נכון יותר לומר 'יהי רצון' קדם 'אלהי נצר': (ח) יאמר 'יהי רצון'. כתב בספר-היחס: 'יהי רצון' כו, הוא מסגל לכמה ענינים, תחלתו יו"ד וסופו יו"ד, ותביתו יו"ד, ועשרה יו"דיו, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכוון, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם. כתב הח"י-אדם: נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופנקותו, ושלא ימוש התורה מפיו ותרעו ותרעו⁽⁴⁾, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת, ושלא ימצא ח"ו פסול בנרעו, וכל מה שיודע בלבבו שצריך לו: ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון-הקדש יאמנה אף בלשון אשכנזי, רק שיהיה מקוריות לבו. וטוב יותר לקבץ תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שפסע כל השמונה-עשרה⁽⁵⁾ מלקבצם בברכת 'שומע תפלה', כדי ששפיעצטרף לענות קדיש או קדשה יתנה ויכל לענות אחר אמירתו 'יהי רצון' לכלי עלמא:

א (א) כורע ופוסע וכו'. עבד הנפטר מרבו⁽¹⁾. ישעור הכריעה כבר כתבתי לעיל בסימן קיג בבאור הלכה שהוא כדי שיתפקקו כל חילותיו שבשדרה, אחר-כך מצאתי בסימן זה שפן כתב האלהי רבה בשם צדה לדרך: (ב) שלש פסיעות. עין בבית-יוסף כמה טעמים. ועוד כתבו טעם, (ג) משום דאמרו חז"ל דבכות ג' פסיעות נבוכנצר לקבד השם יתברך וכהו⁽²⁾ שפוסעין, (ד) דאין נכון לעשות פן, וכן הדין ב"עשה שלום" (דקדיש) (א"ר): (ד) לצד שמאלו. שהתפלל וראה עצמו כאילו שכינה מול פניו, ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש-ברוך-הוא⁽³⁾: (ה) שלום עלינו. (ז) ללא כהאומרים 'עלינו ועל כל ישראל', (ז) אלא 'ועל כל ישראל' יאמר בשמשתתה לפניו⁽⁴⁾: **ב** (ז) יזעמד. (ח) ויכוון רגליו כמו בתפלה כשואמר 'עשה שלום', מפני שמשם עצמו לצד שכינה: (ז) ולא יתזר. שאם חוזר מיד (ז) דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד, שפוסע מוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממנו, והוא מגנה: אבל כשממתין על קדשה או על-כ"פנים להתחלת תפלת הש"י⁽⁵⁾, נראה לכל שחוזר בשביל הקדשה ולכן למה שיאמר הש"י: (ח) למקומו. פרוש, אם רוצה לחזור למקומו אינו רשאי עד וכו', אבל אם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל [כ"מ]. וכתב המגן-אברהם, דלפי מה שהביא בבית-יוסף דיש אומרים דבעינן ששה פסיעות, דהנינו ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו, אם-כן על-כ"תך צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו⁽⁶⁾. (ז) ומטעם זה קצת מקפידין שלא יזכר אדם לפניו בעוד שעומדין במקום שפסע, שלא יפסיק זה בין ששה פסיעותיהם, אבל מכל מקום על-ידי קפידתם טועים, ששוארים מי שרוצה לעבור לפניו הם מההרים לחזור למקום קדם שיתחיל הש"י התפלה, דהוא מעקר הדיו: (ט) לקדשה. ואם האריך בתפלתו, ובעת שפסע הגיע הש"י לקדשה, (ט) יכול לחזור תפן למקומו לומר קדשה. ואף דמהר"ל היה נוהג, דכשתיהו מסים שמונה-עשרה ויהי ש"י נפל על אפיו, אז היה נשאר במקומו שפסע שם ונפל גם-כן על אפיו עם הצבור בשוק⁽⁷⁾, ולא היה חוזר תפן למקומו: קדשה שאני, ששוב יותר לאמרה במקומו כמו שאר הקהלה⁽⁸⁾. ועין לקמן סימן קלא סעיף ב' לענין נפילת אפים מה שכתוב שם במשנה ברורה⁽⁹⁾: (י) ולפחות וכו'. עין בב"ח

שְׁעַר הַצִּיּוֹן

(1) כן משמע מדרכי-משה: (ב) מגן-אברהם: (ג) בית-יוסף ומגן-אברהם: (ד) לבוש: (ה) ופרימ"גדים כתב עד שתתחיל ש"י להתפלל, ולא נהי'א: (ו) טור: (ז) להם-חמדות: (ח) שְׁעָרֵי-תְּשׁוּבָה בשם ברכ"י-יוסף וכן פסק המגן-אברהם:

הלכות תפילה סימן קכב קכג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

דאָפּלוּ פּרוּךּ הוּא וּפּרוּךּ שְׁמוּ מְתָר אָז לומר⁹.

9) וכן לומר 'עלינו לשבח' עם הציבור, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קכד) שחייב לומר עמהם.

ולומר תהלים, הורה הגרי"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פי"ב הע' רג) שאין לומר. מאידך, הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' עג ודעת נוטה עמ' של) כתב שמותר, שגם אמירתם היא תפילה, והגרש"ז אויערבך הורה (הליכות שלמה תפלה פי"ח ס"א) שרק אם הציבור אומרים תהלים בסיום התפילה יכול לומר עמהם.

וללמוד, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רט) שאסור, אך במחשבה הורה להיתר (לשכנו ודרשו ח"א הלכות תפילה מהגרי"י ישראלזון עמ' רפג ס"ח), מאידך, דעת הגרי"ח מוואלאזין (שאלות להגר"ח, בסידור אשי ישראל להגר"א, ס"ק כא) שמן הדין מותר גם ללמוד.

ולכתוב, כתב הגרי"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' ריו) שמותר אפילו דברים שאינם דברי תורה.

[משנ"ב ס"ק ח]

כְּדִי לַעֲקוֹר רַגְלָיו עֲדִיף פְּטִיט¹⁰ וכו', הֵי כְּעוֹמֵד לְפָנַי הַמְּלָךְ¹¹.

10) ולאחר שפסע, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קפג) שודאי יותר טוב שקודם שאומר דברים שבקדושה יאמר 'עושה שלום'.

11) ומטעם זה כתב לעיל (סי' קב ס"ק ג), שאסור לעבור או לשבת כנגד אדם שסיים תפילתו ועדיין לא פסע. וכמו כן כתב לעיל (סי' צז ס"ק ג) שכשם שאסור לרוק באמצע שמונה עשרה, כך אסור לעשות כן גם אם סיים את תפילתו ועדיין לא פסע. והגר"ח קניבסקי (שיח השדה ברכות י, ב) ביאר שמה שנחשב עדיין באמצע התפילה היינו דוקא לענין לדבר במה שאינו נצרך, וכן לענין לרוק באמצע התפילה, אבל לא לכל דבר.

ולענין השוכח 'יעלה ויבוא' בתפילת שמונה עשרה, שכתב השו"ע לקמן (סי' תכב ס"א) שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, כתב השעש"י שם (ס"ק ח) שאם סיים דרכו לומר 'יהיו לרצון' פעם שניה אחרי התחנונים ועדיין לא אמרו, נחשב כמו שלא סיים את התפילה, כיון שגם 'יהיו לרצון' הוא בכלל התחנונים.

[משנ"ב ס"ק ט]

טוֹב שְׂיֵאמַר עֲתָה "יְהִי לְרָצוֹן"¹² קִדְּם שְׂיַעֲנֶה עִמָּהֶם¹³.

12) וכן אם כיבודו לפתוח את ארון הקודש או קראוהו לעלות לתורה, כתב לעיל (סי' קד ס"ק ט ו-כט) שיכול לפתוח את ארון הקודש או לעלות לתורה, והוסיף, שנראה שיש לומר תחילה 'יהיו לרצון'. והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' ה) כתב, שאינו צריך לאחר מכן לחזור למקומו כדי לפסוע את הג' פסיעות, אבל צריך לפסוע את הג' פסיעות במקום שבו הוא נמצא.

13) ואם שכח לומר 'יעלה ויבוא' שהדין הוא שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, ועומד ב'אלוקי נצור' והגיע השו"ע לקדיש או לקדושה, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדור"ק ח"ג סי' קסט) שלא יענה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יא וח"ה סי' כג), שכן אם יענה הרי זו הוכחה שהסיח דעתו מהתפילה, ולא יוכל לחזור לירצה' אלא לתחילת התפילה, ואפילו שלא אמר עדיין 'יהיו לרצון'. וכן הורה החזו"א (הגר"ח קניבסקי בשמו, דעת נוטה עמ' שא) שאסור לו לענות, ומטעם אחר, שכיון שצריך לחזור לירצה' נחשב הכל כתפילה אחת, ואסור להפסיק בה. מאידך, בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' נו) כתב שיכול לענות ולחזור

לאחר מכן לירצה', והוסיף, שדין זה הוא אף לדעת השו"ע כאן שכתב שקודם שמפסיק לדברים שבקדושה עליו לומר 'יהיו לרצון', וכן כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פי"ח ס"ט), וכן הביא בספר עמק ברכה (תפלה אות א) בשם הגדול ממינסק, אך הוסיף שלדעתו לא יענה.

[משנ"ב ס"ק ח]

מִפּוֹי וְנִרְעוּ וְנִרְעוּ וְנִרְעוּ¹⁴ וכו', אַחַר שְׁסִימָם כֹּל הַשְּׂמוּנָה עֲשֶׂה¹⁵.

14) ולעיל (סי' מז ס"ק י) הוסיף, שתמיד תהיה שגורה תפילת האב והאם על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות, ויכוונו מאד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים 'ונהיה אנחנו וצאצאינו' וכן כשאומרים ב'ובא לציון' 'למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה'.

15) וכסגולה שלא ישכח את שמו לעתיד לבוא, כתב בספרו שמירת הלשון (ח"ב סוף פ"ח בהגה"ד) וכן מבואר בא"ר (ס"ק ג) ובקצושי"ע (סי' יח ס"ט) שקודם 'יהיו לרצון' שבסוף 'אלוקי נצור' נהגו לומר פסוק מהתנ"ך המתחיל באות כהתחלת שמו, ומסיים באות כסיום שמו. והאדר"ת (עובר אורח) והדעת תורה (ס"ג) כתבו בשם הגה"ה על רש"י (מיכה ו ט) על הפסוק 'ותושיה יראה שמך', שכל מי שאומר כל יום פסוק שמתחיל ומסתיים בשמו, התורה מצילתו מגיהנם.

סימן קכג

דיני הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות

[משנ"ב ס"ק א]

כְּעֶבֶד הַנֶּפֶטָר מְרַבֵּוּ¹.

1) ובאופן שמותר לו להתפלל כשהוא רוכב על גבי בהמה, כתב הרמ"א לעיל (סי' צד ס"ה) שיחזיר את הבהמה שלש פסיעות לאחוריה. ולכן גם המתפלל כשהוא יושב בעגלת נכים, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פי"ח ס"ל) שיחזיר את הכסא לאחוריו בעצמו או על ידי אחר, כשיעור שלש פסיעות.

[משנ"ב ס"ק ג]

וְכֵן הֵדִין כְּ"עֲשֵׂה שְׁלוֹם" דְּקִדְּשֵׁי².

2) וכן את השלש פסיעות והכריעות ב'עושה שלום' שבקדיש, מבואר בחיי אדם (כלל ל ס"ה) שיש לעשותן כמו בסיום שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ד]

וּשְׂמַאל הַאֲדָם הוּא צֵד יְמִינוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא³.

3) וכן איטר, כתב הגרי"ח קניבסקי (קונטרס איש איטר [הנדפס בסוף מסכת ציצית ותפילין] אות כג) שיהפוך פניו תחילה לצד שמאל של כל העולם.

ולענין מי שנצרך לירוק באמצע תפילת שמונה עשרה ואינו יכול להבליעו באיזה בגד, שכתב הרמ"א לעיל (סי' צז ס"ב) שצריך לזרוק לאחוריו, ואם אי אפשר יורקו לשמאלו אבל לא לימניו, כתב הרמ"א (שם), וביאר דבריו המשנ"ב שם ס"ק י) שיש לומר שכיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מעשרה טפחים נמצא שאין השכינה כנגד המתפלל, ולכן כשירוק באמצע התפילה יש לחלוק כבוד לימין של עצמו, אבל כאן שמשתחוה לאחר שכבר

מילואים

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קבא קבב

המשך מעמוד קודם

ולומר בליל שבת 'ויכלו' עם הציבור, כתב הגרש"ז אויערבך (מאור השבת ח"א מכתב ט ובח"ב מכתב ט ואשי ישראל פל"ב הע' עא) שיכול לומר עמהם, שהרי אומרים בתפילה זו 'ויכלו' ולכן זה שייך לתפילה, וכן מבואר בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' כז). ואף לדעת החזו"א (או"ח סי' לח ס"ק י) שאמירת 'ויכלו' שלאחר התפילה אינה אלא הידור, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ו הע' עב) שיכול לומר 'ויכלו' עם הציבור כשעומד ב'אלוקי נצור'.

ולומר י"ג מידות עם הציבור, כתבו התהלה לדוד (סי' סו ס"ק ז) ובשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' מד) שאסור לאומרו, שכן אמירתו אינה חיוב, וכן כתב הדעת תורה (סי' סו סוף ג).

ובחזרת השי"ץ, כתב המשנ"ב שם (ס"ק כא וכן משמע גם כאן ס"ק א) שיענה אמן רק על ברכת 'האל-הקדוש' ועל ברכת 'שומע תפילה' שהיא סיום הברכות האמצעיות, אולם בתפילות שבת, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ב הע' סז) שלא יענה אמן על ברכת 'מקדש השבת' אף על פי שהיא סיום הברכה האמצעית, שכן מוכח מהתוספות בברכות (כא, ב ד"ה עד).

וכשהשי"ץ הגיע ל'מודים', כתב השו"ע לעיל (שם ובמשנ"ב ס"ק כ) שיענה רק 'מודים אנחנו לך'.

וב'ברכת כהנים', כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ב) שיענה אמן רק על פסוקי ברכת כהנים ולא על ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן'. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' סו ס"ק בג).

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קבב קבג

המשך מעמוד 292

[משנ"ב ס"ק ח]

צָרִיךְ לְחַזֵּר לְמִקְוָמוֹ בְּגו' פְּסִיעוֹת לְפָנָיו⁽⁶⁾.

(6) ומה שיש שנהגים להרים רגליהם קצת כשחוזרים למקום, כתב הגר"ח קניבסקי (שיח תפילה עמ' קלד) שלא שמע שיש מקור לזה.

[משנ"ב ס"ק ט]

נִפְלָא גַם-כֵּן עַל אִפְיוֹ עִם הַצְּבוּר בְּשֶׁנָּה⁽⁷⁾ וכו', שְׁטוֹב יוֹתֵר לְאִמְרָה בְּמִקְוָמוֹ כְּמוֹ שְׁאָר הַקְּהָל⁽⁸⁾.

(7) וכשנופל על פניו במקום שפסע, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' רלח) שיכול לומר שם תחנון בנפילת אפים בישיבה, ומה שכתב המשנ"ב לקמן (סי' קלא ס"ק י) שיעמוד שם ויפול על פניו, כוונתו שגם אם אין לו אפשרות לשבת שם, לא יחזור למקומו, אלא יאמר תחנון בנפילת אפים בעמידה.

(8) אך אם סיים שמונה עשרה כשהשי"ץ באמצע קדיש, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' רלז) שאינו צריך לחזור מיד למקומו על מנת לומר שם 'אמן יהא שמיה רבא', כיון שדוקא קדושה יש דין לומר במקומו.

[משנ"ב שם]

רְעִיף לְקַמֵּן סִימָן קלא סְעִיף ב' לְעִנְיָן נְפִילַת אֲפִים מֵה שֶׁכְּתוּב שָׁם בְּמִשְׁנֵה בְּרוּךְה'⁽⁹⁾.

(9) שכתב שם (ס"ק י) שאם לא הספיק להתמתין קודם נפילת אפים כשיעור הילוך ד' אמות, יאמר תחנון במקום שפסע, ואפילו בעמידה [על כל פנים כשאין אפשרות אחרת, וכדלעיל].

פסע שלש פסיעות והרחיק את עצמו ממקום תפילתו, אדרבא כוונתו להשתחוות כנגד ימין השכינה שהיא למעלה מעשרה טפחים, ואם כן יש להשתחוות כנגד ימין השכינה.

[משנ"ב ס"ק ה]

"יַעַל כָּל יִשְׂרָאֵל" יֵאמֵר כְּשֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו⁽⁴⁾.

(4) ומסיים "ואמרו אמן" בלשון רבים, ואף שמתפלל לעצמו בלחש מ"מ אומר "ואמרו", וביאר המג"א (סי' סו ס"ק ז) שהכוונה על המלאכים המצויים אצלו בכל יום לשומר.

ולאחר מכן אומר 'יהי רצון שיבנה' וכו', כמבואר ברמ"א, וגם אם השי"ץ כבר התחיל חזרת השי"ץ, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' רכד) שיאמר מיד 'יהי רצון שיבנה' וכו' [אפילו כשהשי"ץ עומד בברכת אבות], ואינו צריך להמתין מלאומרו עד סיום חזרת השי"ץ, משום ש'העוסק במצוה פטור מן המצוה'. מאידך, הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל שם) כשסיים שמונה עשרה והשי"ץ התחיל חזרת השי"ץ, היה אומר 'יהי רצון שיבנה' וכו' רק לאחר ברכת אבות, כדי שיוכל לשמוע ברכה זו מהשי"ץ.

[משנ"ב ס"ק ז]

או על-כָּל-פְּנִים לְהַתְּקַלַּת תְּפִלַּת הַשִּׁי"ץ⁽⁵⁾.

(5) ובתפילת ערבית, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ג סי"ב) שימתין עד תחילת הקדיש, ובליל שבת ימתין עד שיתחיל השי"ץ 'ויכולו', אך אם התחיל כבר לומר 'ויכולו' במקום שפסע, מוטב שימתין עד שיסיים לאומרו, ולא יפסע באמצע אמירתו.

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קבד

המשך מעמוד קמח

[משנ"ב ס"ק יט]

שִׁיָּהָ הַתְּפִלָּה הִיא בְּתוֹרַת נְדָכָה⁽³⁰⁾.

(30) ובתפילות שבת ויום טוב, וכן בתפילת מוסף של ראש חודש וחול המועד, שאין מתפללים אותן בנדבה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רד) שאינו יכול להתנות שיהיו לנדבה, ויתפלל אותן בלי להתנות.

וגם ברכת כהנים, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ד הע' סד) שיכול לומר, אפילו על הצד שתפילה זו היא בנדבה.

[משנ"ב ס"ק יח]

כְּאֵלוֹ אֵין תְּשַׁעְנָה⁽²⁹⁾.

(29) אמנם לעיל (סי' נה ס"ק לב) משמע שגם כשיש רק ששה שסיימו תפילת שמונה עשרה, יכול השי"ץ להתחיל גם קדיש וגם חזרת השי"ץ, וכן כתבו הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פט"ו הע' יא ו-טו) ובתשובות שבסוף הספר מהדו"ב תשובה כב) ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' ט) בהבנת דברי המשנ"ב. וראה מה שכתבנו לעיל שם.